

GROEIBOEK ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS SOCIALE INTEGRATIE

1. WAT IS SOCIALE INTEGRATIE?

In dit groeiboek betekent sociale integratie: 'het gevoel hebben volledig te kunnen en te mogen participeren aan de samenleving' met een bewuste keuze voor 'kunnen' én 'mogen'. Het gaat immers om een wisselwerking tussen het individu en de anderen. Of, in het geval van An¹: tussen An en haar klas/de school.

2. WAT ZIJN DOELEN OP HET VLAK VAN SOCIALE INTEGRATIE?

De eindtermen basisonderwijs zijn de doelen die je met alle leerlingen op het einde van het basisonderwijs wilt bereiken. Voor An streef je dezelfde doelen na. Je gaat dus niet op zoek naar andere of extra doelen. Je houdt uiteraard wel rekening met haar specifieke context. De inhoud is niet anders, wel de manier waarop: hoe realiseer je bij An de eindtermen, rekening houdend met bijvoorbeeld taalvaardigheid, culturele verschillen of emotionele bagage?

Het Onderwijscentrum Brussel stelde een overzicht op van [eindtermen voor sociale integratie](#). Deze eindtermen komen uit verschillende leergebieden zoals de leergebiedoverschrijdende eindtermen op het vlak van sociale vaardigheden, het leergebied wereldoriëntatie (mens, maatschappij en natuur), het leergebied Nederlands (taalbeschouwing) en lichamelijke opvoeding (zelfconcept en het sociaal functioneren).

Je eerste focus is de integratie van An in de klas. Onderwijs kan en moet daarnaast de integratie in de bredere maatschappij faciliteren. Denk daarbij aan de kansen die Brede School kan bieden. Een Brede School is een actief netwerk van organisaties uit verschillende sectoren rond een of meer scholen. Dit netwerk vormt een bondgenootschap voor een gemeenschappelijk doel: de brede ontwikkeling van kinderen en jongeren, op school en in de vrije tijd. Meer informatie over de mogelijkheden en kansen vanuit Brede School vind je [hier](#).

Gebruik het overzicht van partners om An en haar ouders gericht in contact te brengen met partners die kunnen helpen bij de maatschappelijke integratie.

3. WAT IS DE BEGINSITUATIE? HOE BRENG IK DIE IN KAART?

Om doelgericht aan de slag te gaan met de sociale integratie, is het belangrijk dat je een goed zicht krijgt op de beginsituatie van An. Daarbij vraag je je af: "Wat verloopt vlot?" en "Waar ondervindt An moeilijkheden?"

Je buikgevoel als leerkracht vertelt je vaak wel of de sociale integratie vlot verloopt of niet. Vaststellen en benoemen wat er precies moeilijk loopt, is minder vanzelfsprekend. Om een genuanceerd en volledig beeld te krijgen, kun je best een instrument gebruiken. Ga op zoek naar een instrument waarmee je je voor alle leerlingen een beeld kunt vormen op het vlak van sociale integratie. Laat je inspireren door bestaande materialen of werk een eigen instrument uit voor je school.

---

¹ Om niet altijd 'de anderstalige nieuwkomer', 'het kind' of 'de leerling' te moeten schrijven, gebruiken we de voornaam An om 'de anderstalige nieuwkomer' te benoemen. We gebruiken ook de vrouwelijke vormen van de voornaamwoorden om naar 'An' te verwijzen.

BESTAANDE MATERIALEN²

Procesgericht kindvolgsysteem voor leerlingen

SEL. Sociaal-emotioneel leren als basis

[Kijkwijzer bij de observatie van sociaal-emotionele ontwikkeling \(Katholiek Onderwijs Vlaanderen\)](#)

Fiche Welbevinden uit publicatie [ZILL met AN](#)

[Kijkwijzer beginsituatie AN \(GO!\)](#)

4. HOE GA JE AAN DE SLAG?

“Hoe kun je als leerkracht inzetten op de sociale integratie van een anderstalige nieuwkomer?” Die vraag kun je benaderen vanuit drie invalshoeken:

- de leerling
- de leerkracht
- de klasgroep.

Binnen deze drie invalshoeken zoek je best zoveel mogelijk interactie en wisselwerking met de ouders van An. Zij kennen An het best.

Je kunt als leerkracht binnen elke invalshoek een positieve invloed uitoefenen. Vanuit je buikgevoel doe je dat waarschijnlijk al automatisch. Plaats naast dit buikgevoel enkele theoretische kaders om ervoor te zorgen dat je sociale integratie breed genoeg benadert.

Hieronder vind je per invalshoek een korte toelichting van het theoretische kader en een verwijzing naar achtergrondliteratuur om je verder te verdiepen in een van deze kaders.

Laat je inspireren door de concrete tips, links naar materialen en klaservaringen.

---

² Meer informatie over de vermelde materialen vind je in de ‘Materialenwijzer anderstalige nieuwkomers’.

4.1 DE LEERLING

Het kader 'Emotiesocialisatie' (Eisenberg et al., 1998; Wilson et al., 2012)³ richt zich in de eerste plaats op de ouder-kindrelatie. Je kunt dit kader uiteraard vertalen naar de relatie leerkracht-kind.

Emotiesocialisatie verwijst naar de manier waarop ouders hun kinderen leren om emoties te begrijpen, te uiten en te reguleren. Ouders hebben een voorbeeldfunctie. Ze leren hun kinderen wat de gepaste manier is om met hun eigen emoties en met de emoties van anderen om te gaan.

Drie belangrijke aspecten van emotiesocialisatie zijn:

- **De reacties van ouders op de emoties van hun kinderen**
Ouders kunnen hun kinderen leren hoe ze hun emoties op een gepaste manier kunnen uiten en reguleren. Dat doen ze door hun kinderen te troosten bij negatieve emoties, door negatieve emoties van hun kinderen te accepteren en openlijk te bespreken.
- **De manier waarop ouders hun eigen emoties uiten in het bijzijn van hun kind**
Kinderen nemen de emotiestrategieën van hun ouders over. Om positief sociaal-emotioneel kindgedrag te stimuleren, is het belangrijk dat ouders hun emoties op een constructieve manier aanpakken.
- **De manier waarop ouders met kinderen praten over emoties**
Ouders kunnen hun kinderen leren hoe ze hun emoties onder woorden kunnen brengen. Dat doen ze door emoties te labelen, door uitleg te geven over de betekenis, de oorzaak en het gevolg van emoties en door over hun eigen persoonlijke emotionele ervaringen te spreken.

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

Gevoelens uiten is voor An soms moeilijk door haar beperkte taalvaardigheid (het niet kunnen verwoorden) of door haar beperkte zelfvertrouwen (het niet durven zeggen). Daardoor varieert de manier waarop je met de volgende tips omgaat.

TROOST LEERLINGEN ALS ZE NEGATIEVE EMOTIES ERVAREN

- Zoek enkele standaardzinnen op in de thuistaal van An. Voor een jong kind kan dat bijvoorbeeld zijn: "Mama komt straks." Bij oudere kinderen denk je eerder aan "Kun je het opschrijven/tekenen?" Schakel eventueel een vertaalapp in.
- Vraag aan de ouders hoe het kind best getroost wordt.
- Maak gebruik van non-verbaal troosten door een knuffel of een schouderklopje te geven.
Hou daarbij goed de non-verbale reactie van An in het oog. Zo kun je inschatten of ze dat waardeert. Niet ieder kind wil immers (meteen) getroost worden bij negatieve gevoelens. Dat kan zowel cultuur- als persoonsgebonden zijn.
- Er gewoon 'zijn' en luisteren wanneer An haar verhaal wil doen, betekent vaak al veel.

³ Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9, 241-273. doi: 10.1207/s15327965pli0904_1

Wilson, K. R., Havighurst, S. S., & Harley, A. E. (2012). Tuning in to kids: An effectiveness trial of a parenting program targeting emotion socialization of preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 26, 56-65. doi: 10.1037/a0026480

ACCEPTEER NEGATIEVE EMOTIES VAN LEERLINGEN

- Met een gevoelsthermometer kun je emoties visualiseren. Dat ondersteunt het uiten van die gevoelens. Bij een kind met beperkt zelfvertrouwen gebruik je dit best in een een-op-eengesprek. In een groep anderstalige nieuwkomers kun je dit klassikaal gebruiken.
- Voorzie een hoekje in de klas waar An tot rust kan komen. Maak het gezellig met bijvoorbeeld foto's van het gezin, kussentjes, boekjes en tekenmateriaal.
- Voorzie een afreageerhoekje waar An eerder fysiek haar emoties kwijt kan. Denk aan stressballetjes, friemelmateriaal of een boksbal.
- Gebruik situatiekaartjes rond gevoelens (bijvoorbeeld uit 'Doos vol gevoelens') waar An kan naar kijken. Misschien kan ze zo aanduiden waarom ze zich verdrietig of boos voelt.
- Maak gebruik van methodieken die sterk visueel uitgebouwd zijn.
- Besteed na momenten buiten de klas (speeltijd, refter, turnen) kort aandacht aan emoties. Deze momenten zijn immers vaak het meest uitdagend op het vlak van veiligheid en sociale vaardigheden.

Interessante materialen⁴:

- Een doos vol gevoelens
- Een huis vol gevoelens
- De Emoscoop
- Een wereld vol troost
- Het kleurenmonster
- Het grote emotiekwartet

PRAAT MET LEERLINGEN OVER EMOTIES

- Besteed zeker in de eerste weken voldoende tijd aan de taal rond gevoelens (niet alleen de basisgevoelens). Bied de taal aan en creëer voldoende kansen voor An om deze taal in een veilige context te oefenen, bijvoorbeeld tijdens een hoekenwerk of tijdens een momentje apart met de leerkracht.
- Verwoord bij conflictsituaties zelf wat je ziet wanneer An gevoelens toont.
- Bied An enkele standaardzinnen aan die ze kan gebruiken in sociale situaties, bijvoorbeeld: "Ik ben verdrietig.", "Dit vind ik niet leuk.", "Ik vind jou lief."
Maak een poster voor in de klas of een zakwoordenboekje dat An kan meenemen naar de speelplaats.
- Gebruik rollenspelen om sociale situaties en de bijhorende emoties bespreekbaar te maken.
- Maak gebruik van methodieken die sterk visueel uitgewerkt zijn, zoals een gevoelsthermometer, poster rond geweldloze communicatie en behoefte- en gevoelenskaartjes.

Interessante materialen:

- Een doos vol gevoelens
- Een huis vol gevoelens

⁴ Meer informatie over de vermelde materialen vind je in de 'Materialenwijzer anderstalige nieuwkomers'.

START

- De Emoscoop
- Een wereld vol troost
- Tintelboeken
- Baloena

BESPREEK OPENLIJK HOE EEN LEERLING HAAR OF ZIJN EMOTIES OP EEN GEPASTE MANIER KAN UITEN EN REGULEREN

Om het uiten en reguleren van emoties bespreekbaar te maken, volg je best deze drie stappen:

- o Accepteer de emotie.
- o Probeer de situatie vanop een afstand te bekijken en te herwaarderen/te herevalueren.
- o Stimuleer het probleemoplossend denken van de leerling.

Om An daarin te ondersteunen, kun je:

- vanuit de gevoelsthermometer een gesprek voeren om te achterhalen waar dit gevoel vandaan komt en hoe An dat op een gepaste manier kan uiten;
- gebruikmaken van pictogrammen, afbeeldingen of vertalingen. Je kunt An ook vragen om iets te tekenen of uit te beelden. Verzamel het resultaat van deze gesprekjes op posters waarnaar je kunt teruggrijpen bij moeilijke situaties.
- gebruikmaken van methodieken die sterk visueel uitgewerkt zijn zoals een poster rond geweldloze communicatie of een denkaart bij ruzie.
- een klapop gebruiken om iets te bespreken. Een klapop werkt vaak drempelverlagend voor kinderen met een beperkte taalvaardigheid of spreekdurf.
- er rekening mee houden dat niet in elke cultuur uitgebreid over emoties wordt gepraat. Bruskeer niet, zeker in het begin.

Interessante materialen:

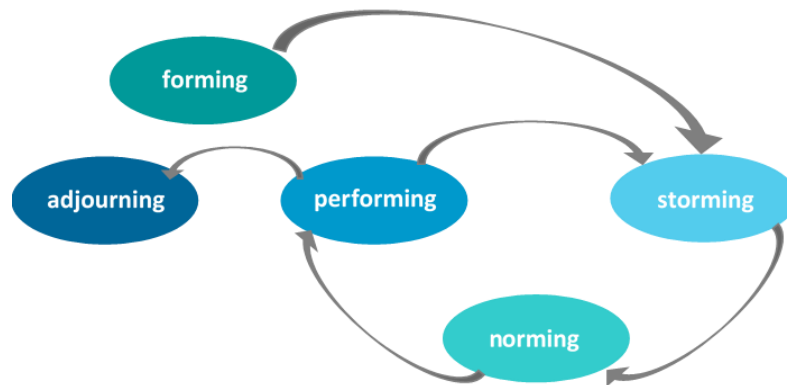
- Gedragsklapper. Samen bouwen aan positief gedrag
- Een wereld vol troost
- Tintelboeken

TOON ZELF VEEL POSITIEVE EMOTIES IN HET BIJZIJN VAN DE LEERLINGEN

- Rond de dag af met de vraag "Wat vond je leuk vandaag?" Geef hierbij zelf het goede voorbeeld. Laat An tekenen wat leuk was. Of misschien kan een van de medeleerlingen vertalen.
- Eindig de dag met een pluim/sterretje: geef een echt pluimpje aan de klas/een kind met daarbij een compliment. Je kunt er ook een klasgebeuren van maken waarbij iedere leerling haar/zijn buur een (non-)verbaal compliment geeft.
- Geef zelf het goede voorbeeld in je interactie met andere volwassenen (collega-leerkrachten, ouders).
- Gebruik af en toe de taal van An en haar ouders bij korte woordjes zoals "goeiedag" of "dankjewel".
- Maak tijd en ruimte om na een activiteit te bespreken hoe het gegaan is, wat leuk was, wat An geleerd heeft. Dat kan bijvoorbeeld via zelfevaluatie of een portfolio.

4.2 DE KLASGROEP

Volgens het 'Groepsontwikkelingsmodel' van Tuckman⁵ doorloopt elke nieuwe groep dezelfde vijf fases, met elk hun eigen kenmerken. Wanneer er één element verandert aan de bestaande groep of aan het bestaande evenwicht (bijvoorbeeld een nieuwe leerkracht, een nieuwe leerling of verhuis naar een andere omgeving), moet de groep vaak terug door de storming-fase.

Wil je een klasgroep met een positief klimaat, dan is het belangrijk dat je als leerkracht zicht krijgt op die fases:

- Wat gebeurt er in deze fase?
- Wat is belangrijk in deze fase?
- Welke activiteiten kunnen deze fase versterken?
- Wat is mijn rol als leerkracht hierin?

FORMING/ORIËNTEREN

WAT GEBEURT ER? HOELANG DUURT DEZE FASE DOORGAANS?

De eerste fase is een verkenningsfase. De groep komt voor het eerst bij elkaar. In deze fase neemt iedereen doorgaans een afwachtende houding aan. De kinderen zijn overwegend bezig met zichzelf en hoe ze overkomen op de anderen. Het is vaak een fase van grote verwarring:

- Naast wie ga ik zitten?
- Met wie wil ik wel/niet omgaan?
- Wanneer hoor je erbij?
- Wat kan wel en wat kan niet in deze groep? ...

Duur: ongeveer twee weken – de eerste twee schoolweken

⁵ Tuckman, B.W. 1965. Developmental sequence in small groups. Psychological Bulletin 65, no.6: 384-99. Doi: 10.1037/h0022100

WAT IS BELANGRIJK IN DEZE FASE?

De leerling die in deze fase weet wat hij of zij wil en hoe hij of zij dat best aanpakt, is de leider, de wijze. Om een positief klimaat te creëren, neem jij als leerkracht best de rol van leider op in deze fase. Besteed expliciet aandacht aan positieve groepsvorming tijdens deze oriëntatiefase.

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

WELKE ACTIVITEITEN KUNNEN DEZE FASE VERSTERKEN?

- Kennismakingsspelletjes – creatieve opdrachten – leuke tussendoortjes – energizers
- Coöperatieve werkvormen – sport- en spelactiviteiten waarin leerlingen veel samenwerken
- Activiteiten waarin je ontdekt wat je met elkaar gemeen hebt, hoe je complimenten geeft en ontvangt, hoe het is om er niet bij te horen
- Sociogram uitwerken
- Sfeer en ontspanning – muziek in de klas – veel positieve momenten – humor

Interessante materialen⁶:

- [Aan de slag met groepsvorming: 108 werkvormen om van een klas een TOP-groep te maken](#)
- minuten creatief denken
- minuten coöperatief
- Wijzer in groepsvorming
- [Sometics](#)
- [Klimaatschaal](#)

WAT IS MIJN ROL ALS LEERKRACHT HIERIN?

- Zorg ervoor dat je bij de start van de les(dag) bij de deur staat: maak oogcontact met iedereen, begroet alle leerlingen en voer een kort gesprek met hen.
- Begroet An ook eens in haar thuistaal.
- Doe een aantal oefeningen waarbij de leerlingen elkaar en jou leren kennen.
- Stel je open op. Dan zijn de leerlingen dat ook.
- Wees oprecht geïnteresseerd en betrokken.
- Bouw een band op met ieder individueel kind.
- Laat op een vriendelijke, authentieke en kordate manier zien dat jij er als leerkracht bent.
- Bied voldoende structuur en geef grenzen aan.
- Visualiseer en benoem gewenst gedrag.
- Wees voorspelbaar en consequent.
- In deze eerste fase is het taalniveau van An nog laag. Ze zal niet goed begrijpen wat jij allemaal uitlegt. Ze leert vooral uit jouw voorbeeldgedrag en dat van de leerlingen.

⁶ Meer informatie over de vermelde materialen vind je in de 'Materialenwijzer anderstalige nieuwkomers'.

STORMING/PRESENTEREN

WAT GEBEURT ER? HOELANG DUURT DEZE FASE DOORGAANS?

In deze fase ontdekken de leerlingen hun plek in de groep. Ze weten stilaan wat ze van de anderen kunnen verwachten en bij wie ze willen horen. Als de (grote) grenzen in de groep duidelijk zijn, gaan de kinderen erkenning zoeken en hun positie verwerven. Eerst voorzichtig, aftastend en later met meer nadruk. "Mijn mening moet gehoord worden, ik ben er ook." De groep is in deze fase rumoerig. Er zijn botsingen, onenigheid en ruzies. Dat is normaal en zelfs nodig om de rangorde in de groep te verduidelijken.

Duur: ongeveer twee weken

WAT IS BELANGRIJK IN DEZE FASE?

De leerlingen moeten in deze fase veel van hun klasgenoten te zien en te horen krijgen. Ze moeten (leren) samenwerken en elkaar steeds beter leren kennen.

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

WELKE ACTIVITEITEN KUNNEN DEZE FASE VERSTERKEN?

- Groepsvormende activiteiten die het accent leggen op groepsbelang en rekening houden met individuele verschillen
- Conflictantering – afspraken en pestprotocol
- Resultaten van het sociogram of de klimaatschaal bespreken. Voer eventueel ook gesprekken met leerlingen en hun ouders.
- Eigen gedrag (h)erkennen en bespreekbaar maken – elkaar goed leren kennen en weten wat ze aan elkaar hebben
- (Meer) activiteiten uit fase 1 zijn nog steeds zinvol.

WAT IS MIJN ROL ALS LEERKRACHT HIERIN?

- Laat de leerlingen in deze fase niet zelf kiezen met wie ze samenwerken. Stel als leerkracht zelf groepen samen en verander de samenstelling van de groepen regelmatig.
- Evalueer de samenwerking in de groepen. Wissel talige en visuele evaluatievormen af zodat An ook kan deelnemen. Denk aan kleurenkaartjes, smileys, thermometers.
- Bekrachtig positieve groepsvorming.
- Laat zien aan de groep welke waarden en normen jij hanteert. Toon zelf het gedrag dat je van de leerlingen verwacht.
- Laat zien dat ieders mening gewaardeerd wordt.
- Betrek de leerlingen expliciet bij het werken aan het groepsproces.
- Stel systematisch een doel centraal en maak dat doel visueel (zowel talig als niet-talig).
- Bespreek en beloon goed gedrag.
- Evalueer gemaakte afspraken en het pestprotocol met de leerlingen.
- Begeleid de kinderen en leer hen hoe je tot besluiten komt of op welke manieren je kunt aangeven dat iemand jouw grenzen overschrijdt.

- Voorzie voor An eventueel standaardzinnen zodat zij die kan inoefenen. Bijvoorbeeld: "Ik vind het niet fijn als ..." of "Ik ben (niet) akkoord met wat jij zegt, want ..."
- Erken de gebeurtenissen in een groep als logisch onderdeel van een groepsproces en niet alleen als fout gedrag.
- Wees je ervan bewust dat culturele verschillen aan de basis van conflicten kunnen liggen. Let wel op met aannames en veralgemeningen.
- Wanneer An van nature uit een leiderstype is, kan haar beperkte taalvaardigheid voor grote frustratie zorgen.

NORMING/NORMEREN

WAT GEBEURT ER? HOELANG DUURT DEZE FASE DOORGAANS?

In deze fase bepaalt de groep de normen die zullen gelden. Wie in de vorige fase een leidersrol opnam, speelt daarbij een belangrijke rol.

- Wat zijn in deze groep de (ongeschreven) regels?
- Hoe praten we met elkaar? Hoe luisteren we naar elkaar?
- Hoe nemen we hier besluiten?

Als groepslid hoor je erbij als je je aan deze groepsnormen aanpast, als je je die normen eigen maakt. De groepsnormen staan al snel zo goed als vast. Je kunt ze nadien nog moeilijk veranderen.

Duur: ongeveer twee weken

WAT IS BELANGRIJK IN DEZE FASE?

Dit is het moment om goed gedrag te sturen. De ongeschreven regels moeten 'geschreven' worden door ze voor te doen en ze te benoemen. Iedereen moet voldoende individuele aandacht krijgen, al is het maar met een knikje dat duidelijk maakt 'ook jij wordt gezien'.

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

WELKE ACTIVITEITEN KUNNEN DEZE FASE VERSTERKEN?

- Oefeningen en energizers waarin leerlingen elkaar ontmoeten
- Samenwerkingsopdrachten waardoor de leerlingen verantwoordelijkheden leren dragen voor elkaar
- Coöperatieve leerstrategieën (CLS)

Interessante materialen:

- Het welkomspel
- Babbelspel Junior

WAT IS MIJN ROL ALS LEERKRACHT HIERIN?

- Stel positieve groepsnormen en -doelen: graag willen samenwerken, graag samen iets ondernemen, voor elkaar opkomen, geen concurrentie, oplossingsgericht zijn (bij conflicten binnen de groep).
- Stel formele groepjes samen om zo tot coöperatief en interactief leren te komen. Behoud gedurende een bepaalde periode dezelfde groepen. Dat versterkt het functioneren van de groep als groep.
- In de beginfase kunnen leerlingen met eenzelfde taal elkaar helpen. Na een bepaalde periode is het belangrijk om dat geleidelijk aan af te bouwen om zo Nederlandstalige interactie te bevorderen.
- Zet ongeschreven regels om in geschreven regels: formuleer samen met de leerlingen groepsregels. Maak de groepsregels zichtbaar (zowel talig als niet-talig). Spreek elkaar aan over het wel of niet naleven van deze groepsregels. Beloon positief gedrag met positieve feedback.
- Geef feedback op h oe de leerlingen samenwerken.
- Laat als leerkracht zelf het gedrag zien dat je van de leerlingen verwacht.
- Probeer iedere leerling evenveel aandacht te geven door kleine gebaren zoals een bemoedigend knikje of een opgestoken duim.

PERFORMING/PRESTEREN

WAT GEBEURT ER? HOELANG DUURT DEZE FASE DOORGAANS?

Vanaf nu ontstaat er een werksfeer in de groep. Als de vorige fases goed verlopen zijn, is die werksfeer positief. Het gedrag van de klas hangt dan minder af van de leerkracht.

Duur: de rest van het schooljaar of zolang de groep en de situatie hetzelfde blijven. Zolang er niets gebeurt dat het ontstane evenwicht verstoort. Denk aan: een nieuwe leerling in de klas, een hevig conflict of ingrijpende gebeurtenis ...

WAT IS BELANGRIJK IN DEZE FASE?

Het groepsproces blijft kwetsbaar. Samen met de leerlingen moet je erin blijven investeren.

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

WELKE ACTIVITEITEN KUNNEN DEZE FASE VERSTERKEN?

- Complimenten leren geven – elkaar waarderen
- Werken aan onderling vertrouwen
- Overleggen – discussi eren – leren van mening verschillen – samen beslissingen nemen – rekening houden met elkaar

WAT IS MIJN ROL ALS LEERKRACHT HIERIN?

- Onderhoud: laat de leerlingen vaak en in gevarieerde groepen samenwerken. Evalueer die samenwerking ook.
- Observeer: kijk (samen met alle collega's die lesgeven aan deze klas) of er een sfeer is waarin leerlingen zich durven te onderscheiden en zich veilig voelen.

ADJOURNING/LANDING

WAT GEBEURT ER? HOELANG DUURT DEZE FASE DOORGAANS?

De groep nadert het einde van het jaar. Dit is de laatste fase waarin de leerlingen nog als groep bij elkaar zijn. Ze weten allemaal dat dit een einde zal zijn van een (belangrijke) periode. Daarna volgt weer een onzeker proces van hernieuwde kennismaking en groepsvorming. De meeste leerlingen zullen dat jammer vinden. Iedereen gaat daar op een andere manier mee om:

- Sommigen gaan mopperen op alles en iedereen. Zo wordt het afscheid minder zwaar, want "het is immers niet zo leuk hier".
- Er kunnen groepjes gaan samenklitten. Ze spreken vaak af elkaar snel weer te zien.
- Soms treedt normvervaging op. Nu alles toch ophoudt, zijn de groepsregels ook niet meer zo belangrijk.

Duur: ongeveer twee weken – einde schooljaar

WAT IS BELANGRIJK IN DEZE FASE?

Leer leerlingen hoe de laatste fase werkt en wat je als leerkracht gaat doen om deze fase goed af te sluiten. Als je dat niet doet, is de kans groot dat de groep zelf het heft in handen neemt door te ruziën met elkaar (om het afscheid te vergemakkelijken) of door overdreven samen te klitten (= het reüniesyndroom, om het afscheid uit te stellen).

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

WELKE ACTIVITEITEN KUNNEN DEZE FASE VERSTERKEN?

- Contacten en herinneringen vastleggen
- Afscheidsrituelen

WAT IS MIJN ROL ALS LEERKRACHT HIERIN?

- Leer leerlingen hoe de laatste fase werkt en wat je als leerkracht gaat doen om deze fase goed af te sluiten. Als je dat niet doet, is de kans groot dat de groep zelf het heft in handen neemt door te ruziën met elkaar (om het afscheid te vergemakkelijken) of door overdreven samen te klitten (= het reüniesyndroom, om het afscheid uit te stellen).
- Bespreek samen met de leerlingen hoe jullie de overgang van de bekende naar de nieuwe periode op een bewuste manier kunnen vormgeven.

4.3 DE LEERKRACHT

Een band opbouwen met je leerlingen is niet altijd zo evident en vraagt heel wat pedagogische kwaliteiten. Patterson⁷ herleidt de noodzakelijke pedagogische kwaliteiten tot vijf vaardigheden:

- **Leidinggeven en grenzen stellen:** het gaat hierbij om gezag, niet om macht. Leidinggeven en grenzen stellen gebeurt in een sfeer van bezieling, uitstraling, persoonlijkheid en respect. Goede regels zijn daarbij belangrijk. Goede regels:
  - zijn duidelijk voor de leerlingen, zodat ze weten wanneer welk gedrag gevraagd wordt;
  - hebben betrekking op concreet waarneembaar gedrag;
  - zijn positief verwoord.Daarnaast is het belangrijk dat de leerlingen de zin van de regel inzien en dat de gevolgen bij het niet naleven ervan duidelijk en uitvoerbaar zijn. Dat betekent dat een straf altijd in verhouding staat tot de regel en geen te grote werklast voor de leerkracht vormt.
- **Monitoring:** dit houdt enerzijds in dat je leerlingen opvolgt en toezicht houdt op wat ze allemaal doen. Anderzijds toon je interesse in de leerlingen en in de dingen waar zij mee bezig zijn.
- **Positieve bekrachtiging:** wanneer de interactie met een leerling moeilijk verloopt, hoort de leerling vaak wat er allemaal misloopt en niet lukt. Het is daarom belangrijk om dat aan te vullen met positieve feedback. Positieve bekrachtiging houdt de volgende stappen in:
  - Bekijk samen met de leerling het probleem en ga op zoek naar gezamenlijke voordelen van het gewenste gedrag.
  - Formuleer het doel concreet en positief.
  - Geef veel positieve feedback en opbouwende, bemoedigende commentaar.
  - Bespreek met de leerling welke beloning er volgt en wanneer.
  - Geef de beloning zoals afgesproken, ook als de leerling op andere vlakken ongewenst gedrag vertoont.
  - Geef niet toe wanneer de leerling de doelstelling niet haalt.
- **Positieve betrokkenheid:** toon je als leerkracht interesse, engagement en belangstelling, dan voelt een leerling dat hij of zij de moeite waard is, iets betekent en dat hij of zij er mag zijn in de klas, ook al gaat het soms moeilijk.
- **Problemen oplossen:** de leerkracht stimuleert de leerlingen om zelfstandig obstakels op te ruimen en constructief te denken. Deze vaardigheid wordt opgebouwd en geïntegreerd in de dagelijkse omgang met de leerlingen.

⁷ Patterson, G. R. 1982. Coercive Family Process. Eugene, OR: Castalia

CONCRETE TIPS VOOR JE KLASPRAKTIJK

MAAK GOEDE REGELS

- Zorg ervoor dat ook An de regels begrijpt. Dat doe je door de regels samen met haar op te stellen, de regels te vertalen naar haar moedertaal of ze te visualiseren met foto's, tekeningen of pictogrammen.
- Het is essentieel dat leerlingen de zin van de regel inzien. Merk je dat dit moeilijk is voor An, ga dan in gesprek met An en haar ouders. Bespreek het belang van inzet in de klas, zodat de ouders An thuis kunnen stimuleren en aanmoedigen. Maak bij dit gesprek, indien nodig, gebruik van een tolk.
- Goede regels zijn niet per se gelijke regels. Je kunt voor An bepaalde regels aanpassen. An krijgt bijvoorbeeld minder of ander huiswerk. Belangrijk daarbij is dat je dit bespreekbaar maakt in de klas.

Interessant materiaal⁸:

- Schatkistkaarten: klasregels

ZORG VOOR TOEZICHT, ZEKER TIJDENS KRITISCHE OVERGANGSSITUATIES: DE SPEELPLAATS, VERPLAATSINGEN VAN EN NAAR DE KLAS, BIJ AANKOMST OF VERTREK, DE REFTER ...

Op de speelplaats is sociaal vaardig zijn een grotere uitdaging dan in de klas. Zeker in de beginperiode waarin de taalvaardigheid van An nog beperkt is.

- Duid een leerkracht als vertrouwensfiguur aan op de speelplaats.
- Geef An een buddy (klasgenoot) die haar meeneemt in het spel op de speelplaats.
- Geef An een zakwoordenboekje mee met enkele standaardzinnen in sociale contexten.
- Bespreek samen in de klas hoe de andere leerlingen An kunnen helpen om een plekje te vinden in de klasgroep, op de speelplaats.
- Leer in de turnles spelletjes aan die op de speelplaats gespeeld worden. Zo kan An gemakkelijker meedoen tijdens de speeltijd.

GEEF VOLDOENDE POSITIEVE BEKRACHTIGING

- Bespreek de doelstellingen voor An op het vlak van sociale integratie. Denk daarbij zeker aan een visuele voorstelling. Misschien lukt het zelfs om ze samen vast te leggen?
- Geef An verantwoordelijkheden. Zo kan An er bij een uitstap voor zorgen dat iedereen bij elkaar blijft. Of zij kan signaleren wanneer iemand van de klas het moeilijk heeft. Op die manier geef je haar meer zelfvertrouwen en creëer je een hechtere band.
- Wees je ervan bewust dat An mogelijk minder mentale ruimte vrij heeft wegens stress in haar thuissituatie of doordat ze moet wennen aan de nieuwe omgeving.

Interessante materialen:

- EigenWijsjes
- Okidootjes Veerkracht

⁸ Meer informatie over de vermelde materialen vind je in de 'Materialenwijzer anderstalige nieuwkomers'.

TOON INTERESSE EN BELANGSTELLING VOOR IEDERE LEERLING

- Maak tijd voor informele gesprekjes met de leerling.

Plan elke dag een moment in je agenda waarop je in gesprek gaat met An of met een andere leerling. Je kunt dat bijvoorbeeld inplannen op het moment dat de bel gaat. Als An meteen naar de klas mag komen, creëer je al snel 10 minuten individuele tijd. Een andere leerkracht brengt de klas mee naar boven.

- Organiseer bij de start van de school inlooptijd. Op dat moment mogen ouders en leerlingen zelf tot aan de klas komen. Zo heb je als klasleerkracht de kans om ieder kind/iedere ouder individueel te begroeten.
- Vraag aan de ouders van An wat haar talenten en interesses zijn. Ga daarover in gesprek met An of gebruik eens muziek van haar favoriete popgroep in de klas.
- Vraag An hoe je goedemorgen zegt in haar moedertaal. Begroet haar zo af en toe.

Interessant materiaal:

- Gedragsklapper. Samen bouwen aan positief gedrag

STIMULEER DE LEERLING OM ZELFSTANDIG NAAR OPLOSSINGEN TE ZOEKEN

Maak gebruik van methodieken die sterk visueel uitgewerkt zijn, zoals een oplossingsmuur, denkkartjes bij ruzie of hulpkaartjes.

Interessant materiaal:

- Ik, jij, wij samen. Een kijkboek met versjes

OVERZICHT EINDTERMEN VOOR SOCIALE INTEGRATIE

LEERGEBIEDOVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN: SOCIALE VAARDIGHEDEN

1. Sociale vaardigheden - domein relatiewijzen

- 1.1 De leerlingen kunnen zich op een assertieve wijze voorstellen.
- 1.2 De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.3 De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders.
- 1.4 De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
- 1.5 De leerlingen kunnen bij groepstaken leidinggeven en onder leiding van een medeleerling meewerken.
- 1.6 De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 1.7 De leerlingen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.
- 1.8 De leerlingen kunnen zich discreet opstellen.
- 1.9 De leerlingen kunnen ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren.

2. Sociale vaardigheden - domein gespreksconventies

De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

3. Sociale vaardigheden - domein samenwerking

De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

LEERGEBIED MENS EN MAATSCHAPPIJ

1. Mens

Ik en mezelf

- 1.1* De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
- 1.2 De leerlingen kunnen beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn
- 1.3 De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.

Ik en de ander

- 1.4 De leerlingen kunnen in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen, erover praten en aangeven dat deze op elkaar inspelen.
- 1.5* De leerlingen tonen de bereidheid zich te oefenen in omgangswijzen met anderen waarin ze minder sterk zijn.
- 1.6* De leerlingen tonen in een eenvoudige conflictsituatie in de omgang met leeftijdgenoten de bereidheid om te zoeken naar een geweldloze oplossing.

Ik en de ander: in groep

- 1.7 De leerlingen hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

2. Maatschappij

Sociaal-economische verschijnselen

2.6* De leerlingen tonen zich bereid om actieve en passieve vormen van vrijetijdsbesteding te onderzoeken en te evalueren.

Sociaal-culturele verschijnselen

2.7* De leerlingen kunnen er in hun omgang met leeftijdgenoten op discrete wijze rekening mee houden dat niet alle kinderen in hetzelfde type gezin wonen als zijzelf.

2.8 De leerlingen kunnen illustreren dat verschillende sociale en culturele groepen verschillende waarden en normen bezitten.

2.12 De leerlingen zien in dat racisme vaak gebaseerd is op onbekendheid met en vrees voor het vreemde.

LEERGEBIED WETENSCHAPPEN EN TECHNIEK

1. Natuur

Gezondheid

1.20 De leerlingen kunnen de hulp inroepen van een volwassene in een noodsituatie.

LEERGEBIED NEDERLANDS

6. Taalbeschouwing:

Overkoepelende attitudes

6.2 Bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem tonen de leerlingen interesse in en respect voor de persoon van de ander, en voor de eigen en andermans cultuur.

LEERGEBIED LICHAAMELIJKE OPVOEDING

3. Zelfconcept en het sociaal functioneren

3.4 De leerlingen kennen de mogelijkheden om buiten de les lichamelijke opvoeding een voorkeursport te beoefenen.

3.5* De leerlingen tonen spontaneïteit, expressiviteit en echtheid op een sociaal aanvaarde wijze.

3.6* De leerlingen zien ongecontroleerde en ongewenste uitingen bij zichzelf in en zetten ze recht.